

Türkiye Cumhuriyeti Matbûât ve İstihbârât Müdüriyet-i Umûmiyesi Künye Albümü 1924-1927*

The Caption Album of the General Directorate of Press and Intelligence of the Republic of
Türkiye 1924–1927

Burcu AYDEMİR ŞENAY**

Millî Mücadele döneminde matbuat ile istihbarat faaliyetlerini birlikte yürüten yapısıyla süreçte aktif rol oynayan Matbûât ve İstihbârât Müdüriyet-i Umûmisi'nin, "Alelûmum dahili ve harici neşriyat ve irşadat ve istihbarat işleriyle meşgul olmak ve bilcümle matbuat umuruna merci teşkil eylemek" ("Matbûât İstihbârât Müdüriyet-i...", 1337, s. 1) temel amacıyla kurulması, 7 Haziran 1920'de 6 numaralı Kanun ile Mecliste kabul edilmiş, 14 Şubat 1921 2 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanmıştır. Matbûât ve İstihbârât Müdüriyet-i Umûmiyesi, ulusal ve uluslararası basın-yayın faaliyetlerini araştırmak hem propaganda hem de propaganda dışında istihbarat amacıyla bilgi sağlamak aynı zamanda halkı doğru ve güvenilir bilgi ile aydınlatmak amacıyla faaliyetlerini yürütmüştür. Matbûât ve İstihbârât Müdüriyet-i Umûmiyesi, 18 Haziran 1984 tarihli 231 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile T.C. Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü adını almıştır ("Basın Yayın ve Enformasyon...", 1984, s. 165). T.C. Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün ise 24 Temmuz 2018 tarih 30488 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 14 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile tüm görevleri, yetkileri ve mal varlığı T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı'na devredilmiştir ("İletişim Başkanlığı Teşkilatı...", 2018, ss. 1-3).

* Arvas, M. Ü., Erdal, S. & Aktuna, B. K. (Haz.) (2022). *Türkiye Cumhuriyeti Matbûât ve İstihbârât Müdüriyet-i Umûmiyesi künye albümü 1924-1927*. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.

** Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Erzurum, Türkiye, E-posta: burcu.senay@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0409-1571

How to cite this article/Atf için (APA 7): Aydemir Şenay, B. (2024). Türkiye Cumhuriyeti Matbûât ve İstihbârât Müdüriyet-i Umûmiyesi künye albümü 1924-1927. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 46, 174-177. <https://doi.org/10.17829/turcom.1563628>

Makale Geçmişi / Article History

Gönderim / Received: 08.10.2024

Kabul / Accepted: 27.11.2024

Türkiye Cumhuriyeti Matbûât ve İstihbârât Müdüriyet-i Umûmiyesi Künye Albümü 1924-1927 başlıklı, Türk basın tarihi açısından önemli eserler arasında yerini alan kaynak, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın takdimiyle başlayarak İletişim Başkanı Prof. Dr. Fahrettin Altun tarafından hazırlanan önsöz ve Prof. Dr. Zakir Avşar tarafından hazırlanan giriş bölümüyle devam etmektedir. Basın tarihi açısından dikkat çeken isimlerin biyografilerinin kapsamlı bir araştırmayla yer aldığı “*Kim Kimdir?*” bölümüyle devam eden eserde, ayrıntılı bir şekilde hazırlanan alfabetik isim dizini, eserde yer alan basın kuruluşlarının isimlerinin dizini, basın mensuplarının unvana göre dizini ve kurum ve kuruluşlarına göre gazetelerin ve gazete çalışanlarının dizini yer almaktadır. Ayrıca albümde yer alan unvanların açıklandığı “*Künye Albümünde Yer Alan Unvanlar*” bölümü ile “*Belgeler*” başlığı altında künye albümünün bazı sayfalarında yer alan ve albümün sonunda basın kartı ve bilgi notlarının tıpkı basımları, transkripsiyonları ve ilgili belgelere ait özet bilgilerin de yer aldığı bir bölüm bulunmaktadır. Eser, “*Matbûât ve İstihbârât Müdüriyet-i Umûmiyesi Künye Albümü: 1924-1927 (Transkripsiyon)*” ve “*Matbûât ve İstihbârât Müdüriyet-i Umûmiyesi Künye Albümü: 1924-1927 (Tıpkı Basım)*” bölümleri ile tamamlanmıştır. Kitabın kapsamlı bir literatür araştırması ile desteklenerek ve özverili bir çalışmayla yoğun emek verilerek hazırlandığı görülmekte ve alan araştırması yapan kişilere katkısının yanında basın tarihimiz açısından da prestijli bir eser olduğu düşünülmektedir.

Eserin, “*Giriş*” bölümünün ardından ele alınan “*Kim Kimdir?*” (ss. XXII – LIV) bölümünde, önemli basın mensuplarının literatür araştırması da yapılarak hazırlanan biyografilerine yer verilmiştir. Bu kapsamda 26 basın mensubunun biyografisi ele alınmıştır. Bunlar arasında Fevziye Abdürreşid Hanım (Fevziye Abdürreşit Doğrul), dikkat çeken isimler arasında yer almaktadır. Cumhuriyet Döneminin önemli mecmualarından biri olan *Âsâr-ı Nisvân Mecmuası*'nın hem sahibi hem de editörlük görevini yürüten Fevziye Abdürreşid Hanım, başta kadınlar olmak üzere tüm halkı bilgilendirmek amacıyla mecmuanın yayın hayatını sürdürmüştür (Altunbay, 2013, s. 459). Fevziye Abdürreşid Hanım, o dönemde, tüm çalışanlarının kadın olduğu bir mecmuanın sahibi ve muharriri olması açısından da oldukça dikkat çekicidir. Eseri hazırlayanlar tarafından ele alınan bir diğer isim, Hayganuş Mark'tır. Mark'ın, *Dzağig Ganants Hadug (Çiçek: Kadınlara Özel)* mecmuası yazı işleri müdüreligi, *Arşaluys (Şafak)* mecmuasının editörlüğü, eşi ile birlikte *Artzakank (Yankı)* mecmuası müdüreligi de yaparak son olarak *Hay Gin (Ermeni Kadını)* isimli bir dergi çıkardığı ifade edilmiştir. Söz konusu mecmualarda, ortak noktanın kadın temalı olduğu dikkat çekmekle birlikte *Hay Gin* isimli yayının, dönemin önemli feminist yayınlarından olduğu belirtilerek yayın hayatını 1933 yılına kadar sürdürdüğü ifade edilmiştir. Hayganuş Mark'ın derginin yayın hayatının son bulmasıyla çeşitli gazetelerde yazılar yazmaya devam ettiği de belirtilmiştir. Basın mensubu olmasının yanında aynı zamanda Türk Edebiyatı'nda da önemli isimler arasında yer alan Peyami Safâ eseri hazırlayanlar tarafından ele alınan bir diğer isimdir. Peyami Safâ'nın ağabeyi İlhami Safa ile *Yirminci Asır* isimli bir gazete çıkardığı daha sonra *Tercümân-ı Hakikat*, *Tasvir-i Efkâr*, *Son Telgraf*, *Son Saat* ve *Son Posta* gazetelerinde çalıştığı belirtilmiştir. Halil Lutfi Bey ile 1925 yılında *Büyük Yol* isimli bir dergi çıkardığı, yine aynı yıllarda Server Bedii imzasıyla *Cumhuriyet*'te yazılar yazdığı ifade edilmiştir. 1934-36 yılları arasında ağabeyi ile birlikte *Hafta* isimli magazin dergisi çıkardığı, 1940'lı yıllarda ise *Tasvir-i Efkâr*, *Çınaraltı*, *Tasvir*, *Büyük Doğu*, *Vakit* ve *Ulus* gazetelerinde çalıştığı

belirtilmiştir. Yine 1953 yılında *Türk Düşüncesi* adlı bir dergi yayınladığı, *Resimli Ay, Tan, Kültür Haftası, Milliyet, Tercüman* ve *Büyük Doğu*'da yazılar yazdığı sunulan bilgiler arasındadır. Örnek olarak değerlendirilen biyografiler dışında bölümde, edebiyat, siyaset, istihbarat vb. gibi alanlarda önemli basın mensuplarının da ayrıntılı biyografilerine yer verilmiştir.

Eserin, “*Kim Kimdir?*” bölümünden sonra “İndeksler” (ss. LVI-LXXII) bölümü yer almaktadır. Bu bölümde dört farklı ayrıntılı indeks hazırlanmıştır. Bunlardan ilki, eserde bulunan basın mensuplarının alfabetik isim indeksidir. İkinci olarak eserde yer alan basın kuruluşlarının indeksi, üçüncü olarak eserde bulunan basın mensuplarının unvanlarına göre indeksi son olarak ise kurum ve kuruluşlarına göre gazetelerin ve gazete çalışanlarının indeksi yer almaktadır. Eserde indekslerin ayrı ayrı yer almasının, konu ile ilgili araştırma yapanlara erişim noktasında kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde kaynağı hazırlayanların ince ve detaylı bir çalışma yürüttükleri görülmektedir.

Eserin “*Belgeler*” (ss. LXXVI-CIX) bölümünde, künye albümünün bazı sayfalarında ve albüm sonunda yer alan basın kartı talebine ilişkin dilekçe ve bilgi notları yer almaktadır. Söz konusu dilekçe ve bilgi notlarının tıpkı basımları ve çevirileri ile ilgili dilekçe ve bilgi notlarına ilişkin özet bilgiler, “*belgenin özeti*” şeklinde her belgenin sonunda yer almaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde bilgilerin özet şeklinde sunulmasının araştırmacılara da kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir.

Matbûât ve İstihbârât Umum Müdürlüğü'nün faaliyetleri arasında yurt içinde görev alan basın mensuplarının yanında yurtdışından Türkiye'ye gelen, Türkiye'den yurtdışına giden basın mensuplarına basın kartı vermek bulunmaktadır. Basın kartı almayı hak edenlerin, ismi, görev yaptığı ve/veya bağlı bulunduğu basın kuruluşunun adı, basın kartı numarası, kayıt yapılan tarih vb. gibi bilgiler Matbûât ve İstihbârât Umum Müdürlüğü Sicil Defteri'ne kaydedilmektedir (Arvas, 2023, s. 137). Söz konusu defter, künye albümü olarak eseri hazırlayanlar tarafından ayrıntılı bir literatür çalışması desteğiyle transkripsiyon çalışması yapılarak basın tarihine kazandırılmıştır.

Eserin “*Matbûât ve İstihbârât Müdüriyet-i Umûmiyesi Künye Albümü: 1924-1927 (Transkripsiyon)*” (ss. 1-164) bölümünde, 549 basın mensubunun ismi, görev yaptığı basın kuruluşu, görev yeri vb. gibi bilgileri içeren basın kartları günümüz Türkçesine çevrilerek sunulmuştur. “*Matbûât ve İstihbârât Müdüriyet-i Umûmiyesi Künye Albümü: 1924-1927 (Tıpkı Basım)*” bölümünde ise söz konusu 549 basın mensubuna ait basın kartlarının orijinallerinin bulunduğu eser, herhangi bir değişiklik yapılmadan kaynağa eklenmiştir. Bu durum araştırmacılara, özgün eser ile çeviri eseri birlikte değerlendirme olanağı sunmaktadır. Basın mensuplarının kartları incelendiğinde, muharrir, baş muharrir, daimi muharrir, fotoğrafçı, muhâbir, hattat vb. gibi farklı unvanlarla karşılaşmaktadır. İlgili unvanların tamamı, ayrıntılı olarak indeksler bölümünde de yer almaktadır. Aynı zamanda ilgili bölümler değerlendirildiğinde, bazı basın mensuplarının, aynı zamanda Türk Edebiyatının da önemli isimlerinden olduğu görülmektedir. Bunlar arasında Peyami Safâ ve Mehmet Fuat Köprülü de yer almaktadır. Bunun dışında eserde sadece yazar, editör gibi görev alanlar değil aynı zamanda dönemin gazete ve dergilerinde yazılara ve haberlere ilişkin görsellerin hazırlanmasında yer alan ressam da bulunmaktadır. Ek olarak kitapta, yurtdışında görev yaparak ülkeye dönen basın mensupları, Türkiye'de temsilcileri bulunan dergi ve gazetelerde görev alan basın mensupları ile ajans

ve ajans mensuplarına ilişkin bilgiler bulunmaktadır. O dönemde faaliyet gösteren Ermeni gazeteleri, Rum gazeteleri ve bu gazetelerin basın mensupları ve yöneticileri ile ilgili bilgiler de yer almaktadır. Bunun yanında ulusal basın kuruluşlarımız ve yerel basın kuruluşlarımız da eserde sunulmuştur.

Sonuç olarak eser, 1924-1927 yılları arasını kapsayan Matbûât ve İstihbârât Müdüriyet-i Umûmiyesi Künye Albümünün tıpkı basımından çeviri yapılarak hazırlanmış, dönemin ulusal ve Türkiye’de temsilcileri bulunan gazete, dergi ve ajanslarda görev yapan basın mensupları hakkında ayrıntılı içerik sunan bir kaynaktır. Eserin orijinalinden çeviri yapılan kısmı dışında hazırlanan “*Kim Kimdir?*” başlıklı basın mensuplarına ilişkin hazırlanan biyografi bölümünün de yoğun emek harcanarak ve dönemin kaynaklarından ve geniş bir literatür araştırmasına dayanılarak hazırlanmış olduğu açıktır. Ek olarak çeviri yapılan bölümde bulunan bilgilere araştırmacıların erişimi kolaylaştıracak dört farklı indeks hazırlanmasının, eserin niteliğini artıran unsurlardan biri olduğu düşünülmektedir. Hazırlanan tüm bölümlerin kapsamlı bir literatür araştırmasıyla desteklendiği, eserin içerisinde bulunan kaynakçadan da rahatlıkla anlaşılabilir. Bu bağlamda, başta Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı olmak üzere Muhammet Ünal Arvas, Serkan Erdal ve Büşra K. Aktuna, yoğun emek harçayarak Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarına ait basın mensupları ve basın kuruluşlarının kayıtlarını içeren bir bilgi kaynağını kitaplaştırmış ve dönemin basın hayatına ışık tutan bir kaynak olarak okurlarla ve araştırmacılarla buluşturmuşlardır. Eserin, konu ile ilgili önemli bir eser olmasının yanında basın tarihi alanında araştırmacılara rehber bir kaynak olma özelliğinde olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Altunbay, M. (2013). Cumhuriyetin ilk yıllarında kadın mecmualarının rolü ve Âsâr-ı Nisvân Mecmuası. *Turkish Studies*, 8(13), 455-467. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5576>
- Arvas, M. Ü., Erdal, S. & Aktuna, B. K. (Haz.) (2022). *Türkiye Cumhuriyeti Matbûât ve İstihbârât Müdüriyet-i Umûmiyesi künye albümü 1924-1927*. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- Arvas, M. Ü. (2023, Haziran 1-2). *Türk Basın tarihi açısından Matbûât ve İstihbârât Müdüriyet-i Umûmiyesi künye yeri ve önemi* [Konferans sunumu]. *Türk Basın Tarihini Yeniden Düşünmek Sempozyumu*, Ankara, Türkiye.
- Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü’nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK. (1984, 18 Haziran). *Resmî Gazete*, 18435. 20.09.2024 tarihinde https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18435_1.pdf adresinden erişilmiştir.
- İletişim Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Kararname numarası: 14). (2018, 8 Ağustos). *Resmî Gazete*, 30488. 20.09.2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180724-10.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Matbûât ve İstihbârât Müdüriyet-i Umûmiyesi Teşkiline Dair Kanun. (1337, 14 Şubat). *Ceridei Resmîye*, 2.20.09.2024 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR_kanuntbmmc001/kanuntbmmc001/kanuntbmmc00100006.pdf adresinden erişilmiştir.